

FILMES ÁTJÁRÓ A MÚLTBA – A MAGYAR NÉMAFILM KORA

– sztárok–fotók–plakátok–filmek –

2011. augusztus 4. – szeptember 25.

MŰCSARNOK / MENÜ PONT GALÉRIA

FILMPROGRAM

2011. augusztus 4., csütörtök, 18 óra

SIMON JUDIT (54 perc, német inzertek)

1915, Hungária Filmgyár

Rendezte: Mérei Adolf **Irodalmi forrás:** Kiss József balladája (Simon Judit, 1874) **Forgatókönyv:** Kiss József és Mérei Adolf **Operatőr:** Zsitkovszky Béla **Szereplők:** Cs. Aczél Ilona, Somlay Arthur, Rátkai Márton, Sarkadi Aladár, Vágó Béla, Fodor Arthur

Kiss József balladájának a Nemzeti Színház neves színészei közreműködésével megfilmesített filmváltozata a korai magyar filmgyártás útkereső, kísérletező kedvének, irodalom felé fordulásának bizonyítéka. A filmváltozat nem tartotta meg a ballada mai szemmel nézve is nagyon filmszerű, flash back szerkezetét, s a múltban elkövetett bűnnel indul, melyre a ballada csak visszautal. Juditot, a házaló zsidó lányát, miközben apja a falvakat járja, elcsábítja a fiatal földbirtokos. A lány teherbe esik, titokban szüli meg s vízbe öli gyermekét, majd hozzámegy az apja által kiválasztott vőlegényhez, Simonhoz. Házassága azonban boldogtalan, mert minden évben meghal egy gyermeke. A rabbi döbbsenti rá az asszonyt, hogy titkon született első gyermekének meggyilkolása miatt halnak meg sorban a többiek, s eltiltja Juditot az anyai csóktól gyermeke esküvője napjáig. Judit betartja a tilalmat, még lázas beteg kislányát sem csókolja meg, s ezért férje elkergeti a háztól. Telnek-múlnak az évek, felnő, és férjhez megy Simonék lánya. Judit öreg, beteg koldusasszonyként jön el az esküvőre, hogy gyermekét még egyszer, utoljára megcsókolja.

A film német forgalmi kópiája a Goszfilmofond (Moszkva) gyűjteményéből került elő.

AZ UTOLSÓ ÉJSZAKA (62 perc, német inzertek)

1917, Transsylvania Filmgyár

Rendezte: Janovics Jenő **Irodalmi forrás:** Sas Ede színdarabja **Forgatókönyv:** Janovics Jenő **Operatőr:** Fekete László

Szereplők: Berky Lili, Nagy Adorján, Lengyel Vilmos, Fekete Mihály, Szakács Andor

A görög tragédiák örök témáin élőködő, melodramatikus vengerka-történet nem tartozott a kolozsvári presztízsfilmek közé. Ezt a kis költségvetésű, igénytelen filmet szerény díszletekben, s a kolozsvári utcák ódon földszintes házsorai között forgatták, de Janovics beállításai dekoratívak, néha egész modernnek, s időnként már a kamera is megmozdul. A hangulatos képek magukért beszélnek, inzertek nélkül is érthetőek. Berky Lili drámai erővel alakítja a hűtlenségéért egész életében bűnhődő, s végül halállal lakoló asszonyt. Kifejező arcjátéka néhány premier plánban főszerephez jut. Fekete Mihály sátáni csábító. Lengyel Vilmos gyámoltalan szerelmesként rajong a primadonnáért, akiről kiderül, hogy nem más, mint az anyja, aki őt gyerekkorában elhagyta, s aki hűtlenségével akaratlanul is apjának gyilkosa. Az

anyjába tudtán kívül szerelmes fiú különös története, mely már az ókorban is hatott, ma sem poros. *Az utolsó éjszaka* nem remekmű, de élő, ma is nézhető alkotás.

Janovics Jenő filmjének hiányos kópiája Berlinből, a Bundesarchiv Filmarchiv gyűjteményéből került haza. Restaurálására a Magyar Nemzeti Filmarchívum 2001-ben elnyerte a Haghefilm díjat, a restaurált kópia a Haghefilm Laboratóriumban (Amszterdam) készült.

2011. augusztus 18., csütörtök, 18 óra

KESERŰ SZERELEM (HUNYADI JÁNOS) (8 perc, inzerit nélkül)

Francia cím: Le purge

1912, Hunnia Biográf

Rendezte: Góth Sándor **Írta:** Pásztor Árpád

Szereplők: Vendrey Ferenc, Lenkeffy Ica, Makay Margit, Tihanyi Miklós

A legkorábbi magyar játékfilmek még rövid, egy-két tegerceses filmek voltak. Ebből a korszakból származik, s a Vígszínház mellett létrejött Hunnia Biográf stúdióban készült Góth Sándor vígjátéka. Címe a Hunyadi János keserűvízre utal, mely fontos szerepet játszik a szerelmi történetben, ugyanis ezzel teszik nevetségessé a Vendrey Ferenc által alakított, nemkívánatos öreg kérőt. A színpadias beállításban, hosszú jelenetekkel, kevés vágással, feliratok nélkül készült, olcsó poénra épült bohózat, hibái ellenére, külföldre is eljutott, s 2002-ben Franciaországból, a Centre National de la Cinematographie (Bois d'Arcy) gyűjteményéből került elő egy kópiája, melyen jól tanulmányozható a korai magyar játékfilmek túlgesztikuláló, pantomimikus játékstílusa.

HÁROM HÉT (93 perc, német inzeritek)

Német cím: Seelige drei Wochen

1917, Hungária filmgyár

Rendezte: Garas Márton **Irodalmi forrás:** Elinor Glyn regénye (*Three Weeks*, 1907) **Forgatókönyv:** Garas Márton **Operatőr:** Pellerin Raymond

Szereplők: Fedák Sári, Kertész Dezső, Balassa Jenő, Sieder Adolf, Almássy Sári, Szécsi Ferkó, Tolnay Kálmán

A megjelenésekor hatalmas botrányt kiváltó erotikus regény filmváltozata egy fiatalember és egy rejtélyes balkáni királynő három hétig tartó szerelmi kalandját mutatja be. A múlt század első évtizedeinek legnépszerűbb magyar operettprimadonnája, Fedák Sári alakította a királynőt, aki a keleti pompa gazdagsága, drapériák, szőnyegek, dúsan faragott bútorok közé zártan éli szomorú napjait férje, a betegesen féltékeny robusztus fejedelem fogságában. A múlt századforduló szecessziós dívája, aki egykor fanatikus rajongást váltott ki a közönségből ma sem okoz csalódást. Dekoratív megjelenésével a mai néző tekintetét is magához vonja és fogva tartja a film első jelenetétől kezdve, melyben szárnyyszerűen széttárt karjairól súlyosan földig omló, gyöngyökkel kivarrt bársony palástban, hatalmas pompás fejdíszben, a totál egynegyedét kitöltve, lassan, méltóságteljesen, kissé gögös fejtartással, szfinx vonásokkal, szoborszerű merevségséggel nyomul a kamera felé. A fejedelem diplomáciai útra indul, s az asszony három hétre belekóstolhat a szabadságba. Komornájával és öreg szolgájával fürdőhelyre utazik azzal a kimondott céllal, hogy megismerje a boldogságot és az igazi szerelmet, melynek tárgyát ő választja.

A film nitrokópiája 1003-ban a Deutsche Kinemathek gyűjteményéből került a Magyar Nemzeti Filmarchívumba.

2011. szeptember 1., csütörtök, 18 óra

AZ UTOLSÓ HAJNAL (töredék, 17 perc, német inzertek)

1917, Phönix Filmgyár

Rendezte: Kertész Mihály **Irodalmi forrás:** Alfred Deutsch-German regénye **Forgatókönyv:** Vajda László

Feliratok: Siklósi Iván **Operatőr:** Bécsi József

Szereplők: Leopold Kramer, Balassa Jenő, Kläry Lotto, B. Marton Erzsé, Ujj Kálmán

A háború nehéz éveiben, vagy hogy Kertész Mihály szavaival éljünk, „a komor, emberfeletti megpróbáltatások, a vér és a gyász idejének nagy káoszában” olyan filmekre vágyott a közönség, melyek elterelték a figyelmét a bajokról. Kertész ponyva ízű, egzotikus története a realitástól távol, a fantázia álomszerű tájain játszódik, mégis reális érzések és hangulatok kifejezője. Európa éppúgy a halál árnyékában vergődik ezekben a napokban, a háborúba küldött katonák, és a támasz nélkül otthon maradtak éppoly kilátástalannak érzik életüket, mint a film hőse, Harry, aki öngyilkosságra készül. A pazarló életet élő, eladósodott Lord Hardling lebeszéli az öngyilkosságról, azután mégis elfogadja Harry ajánlatát, és biztosítást köt a fiatalember megunt életére. Harry pedig megígéri neki, hogy egy év múlva megöli magát, hogy a lord a biztosítási összegből rendezhesse adósságait. Harry egyetlen feltétele, hogy hátralévő életét Indiában tölthesse. Ott azonban beleszeret a gyönyörű Halasdane hercegnőbe, aki egy indiai orvos, Hyttara Sahib társaságában utazgat. Bár a hercegnő sem közömbös iránta, a lordnak tett ígérete miatt Harrynak semmi reménye a boldogságra. Mikor közeledik a végzetes dátum, visszatér Európába meghalni. Váratlanul megjelenik a hercegnő társaságához tartozó indiai orvos, hogy megkönnyítse utolsó útját egy speciális méregitalal. Ez azonban nem öli meg csak elaltatja Harryt, aki hamarosan magához tér. Az indiai orvosról kiderül, hogy nem más, mint barátja Edward, a titokzatos hercegnő pedig a lord gyámleánya, Mary.

Jelenleg csak a film Indiában játszódó részlete található meg a Magyar Nemzeti Filmarchívum gyűjteményében, de hamarosan haza kerül a film teljes kópiája is, mely Hollandiában maradt fenn, és 2010-ben az EYE-Film Museum (Amsterdam) restaurálta.

AZ ARANYEMBER (85 perc, német inzertek)

1918, Corvin filmgyár

Rendezte: Korda Sándor **Irodalmi forrás:** Jókai Mór regénye (Az arany ember, 1873) és színműve (Az arany ember, 1883) **Forgatókönyv:** Vajda László **Operatőr:** Kovács Gusztáv **Díszlettervező:** Márkus László

Szereplők: Beregi Oszkár, Rajnay Gábor, Lenkeffy Ica, Makay Margit, Berky Lili, Horváth Jenő, K. Demjén Mari, Bartos Gyula, Vándory Gusztáv, Szöreghy Gyula, Fáy Szeréna, Kürthy József

Jókai egyik legsikerültebb alkotása, s az írónak is legkedvesebb regénye, melynek témáját gyermekkori komáromi élményeiből merítette, a XIX század elején játszódik. Hőse a bátor, tehetséges dunai hajós, Timár Mihály a török birodalomból menekülő dúsgazdag kereskedő kincseihez jut, nem egészen egyenes úton. Fölnevelteti, és feleségül veszi a kereskedő árván maradt lányát, aki mit sem tud a kincsekről, hogy elégtételt adjon neki, s a maga lelki egyensúlyát is helyreállítsa. Házassága azonban boldogtalan, csak a hála és rokonszenv szájai kötik össze őket. A pénzre és a pénzszerzésre alapozott polgári világtól megcsömörlött férfi az Al-Duna dús termékenységű, rejtett zugában, a Senki szigetén ismeri meg a boldogságot a társadalmon kívül élő fiatalasszony, Noémi mellett, aki gyermekkel is megajándékozza. Végül belefárad a kettős életbe, eldobja vagyonát, eltűnik az emberek elől, hogy a világon kívüli boldog édenkertben élje le hátralévő életét.

A Corvin filmgyár legnagyobb vállalkozása eredetileg 16 felvonásból állt, 6000 méter hosszúságú volt, s csak a próbavetítések után rövidítették 12 felvonásra. Az utókorra egy ennél is rövidebb, németországi forgalmazásra készült verzió maradt fenn, mely a Bundesarchiv Filmarchiv (Koblenz) gyűjteményéből került elő. A restaurált kópiát a Lumière alapítvány támogatásával a British Film Institute készítette.

2011. szeptember 8., csütörtök, 18 óra

FÜLETLEN GOMB (17 perc, német inzertek)

Német cím: Der verlorene „Knopf“

1918, Star filmgyár

Rendező: Kéméndy Jenő

Szereplők: Sugár Pál, Lucy Wett, Lányi Irma, Virágh Jenő, Wetzler Blanka, Vágó Pál

Zoltay Adalbert festőművész egy budai villában éli mézesheteit ifjú feleségével, Malvinnal. Egy nap azonban véget ér az idill, egy leszakadt és elveszett gomb miatt összevesznek a fiatalok. Már-már úgy tűnik, hogy válásra kerül a sor, amikor előkerül a vitát kiváltó gomb és újra szent lesz köztük a béke.

A Star filmgyár rövid játékfilmjét az Operaház díszlettervezője rendezte, a főszerepben a filmgyár egyik rendezőjét Sugár Pált láthatjuk. A rövidfilm az Österreichisches Filmmuseum (Bécs) gyűjteményéből került elő 2007-ban. Restaurált kópiája most kerül először közönség elé.

APHRODITÉ (90 perc, angol inzertek)

1918, Star filmgyár

Rendezte: Deésy Alfréd **Forgatókönyv:** Pakots József **Operatőr:** Vass Károly **Művészeti vezető:** Rákosi Tibor

Szereplők: Góth Annie, Kornay Richárd, Peterdy Klári, Hollay Kamilla, Dán Norbert, Margittay Gyula, Turán Gusztáv, Lubinszky Tibor

Mint Deésy Alfréd többi filmjei az Aphrodité is elsősorban dekorativitásával emelkedik ki a korabeli magyar filmek mezőnyéből. A külsőket Dalmácia festői tájain, a belsőket gazdag szecessziós díszletek között vették fel. A történet Olaszországban játszódik. Medina hercege szobrot, majd festményt rendel Aphrodité istennőről. Mindkettőnek modellje a gyönyörű Julie, akit a herceg feleségül vesz. Ám az asszony szíve Giovannié, a festőé. A férjjel szívrohamban végez, amikor feleségét Giovanni karjában meglátja. Julie és a festő kapcsolatából kislány születik. Giovanni megkéri Julie kezét, de az asszony kikoszorúzza, mert elveszteni örökségét, ha megházasodna. Giovanni bánatában beáll kolduló barátnak. Egy zárdában rátalál kislányára, magával viszi és egy halászasszony gondjaira bízta, aki saját gyermekeként neveli fel. Tizenöt év múltán Beppo, a halászfű beleszeret a hűgának vélt idegen lányba. Medina herceg fia, Paolo, aki Julie társaságában arra utazgat a halászasszony leánya, Camilla iránt lobban lángra. Giovanni a falu plébánosaként egyengeti a szerelmesek útját. Julie felkeresi és megpróbálja újra elcsábítani egykori kedvesét, de Giovanni ellenáll a kísértésnek, és továbbra is Isten szolgája marad

A film fennmaradt kópiája a British Film Institute (London) gyűjteményéből került elő angol inzertekkel.

2011. szeptember 15., csütörtök, 18 óra

JÁNOS VITÉZ (töredék, 18 perc, magyar inzertek)

1924, Deésy filmgyár

Rendezte: Deésy Alfréd (színpadi rész: Adorján László) **Irodalmi forrás:** Petőfi Sándor költeménye (1845), Kacsóh Pongrác és Heltai Jenő daljátéka **Forgatókönyv:** Adorján László **Zene összeállító:** Barna Izsó

Szereplők: Sugár Gyula, Boháty Lajos, Tubay Nusi, Csillagné Déry Margit, Szécsi Tilla

Petőfi elbeszélő költeményét először 1916-ban filmesítették meg. Az Illés Jenő rendezésében készült adaptáció a tízes évek egyik legnagyobb filmes vállalkozása volt. Költségvetése 130000 koronára rúgott, a felvételeket 5 operatőr készítette, a filmben 6000 statiszta szerepelt. A költemény mesés mozzanatainak megjelenítésére

filmtrükköket alkalmaztak. János vitéz szerepét Deésy Alfréd játszotta, aki nyolc évvel később, a magyar filmipar válságának idején ennek a szerényebb szkeccs változatnak, mely három film és három színpadi részből állt, a film részét rendezte. Az eredetileg 849 méteres filmből mindössze 359 méter hosszú töredék maradt fenn a Magyar Nemzeti Filmarchívum gyűjteményében.

HEGYEK ALJÁN (80 perc, cseh inzertek)

Cseh cím: Baskická laská

1920, Star filmgyár

Rendezte: Balogh Béla **Irodalmi forrás:** Angel Guimera színművéből (Terra buixa) Rudolph Lothar és Eugen D'Albert operája (Tiefland, 1908) **Forgatókönyv:** Pakots József **Operatőr:** Nagy Dezső **Zene:** Eugen D'Albert
Szereplők: Lóth Ila, Petrovich Szvetisláv, Dénes Oszkár, Szarvasi Soma, Mihó László, Kornay Richárd, Posner Magda, Bera Paula, Hatvani Károly, Szarvasiné Leóna

A Star filmgyár főrendezője Balogh Béla, akit a korabeli kritika tiszta mesevezetéséért, figuráinak jó megformálásáért, humanista szemléletéért dicsért, igényesen filmesítette meg Eugen D'Albert operájának egyszerű, de nagy drámai erejű történetét, mely az idilli természeti élet és a romlott civilizáció oppozíciójára épül, s melyben a hegyek lakói az előbbi a völgybeli emberek az utóbbi képviselik. Márta, a hányatott életű árva lány a züllött földbirtokos szeretője, és a vízimalom tulajdonosa lesz. Az eladósodott férfi egy gazdag kereskedő lányát készül elvenni, hogy kifizethesse adósságait. A kereskedőnek tudomására jut, hogy leendő veje szeretőt tart, s kéri, hogy szakítson meg minden kapcsolatot a molnárlánnyal. A férfi ekkor, hogy a pletykáknak elejét vegye, férjhez adja Mártát egy jámbor hegyi pásztorhoz, de titokban tovább folytatná a viszonyt az asszonnyal. Mártát azonban meghatja a pásztor tiszta szerelme, ellenáll volt szeretőjének, mindent bevall a férjének, aki nagylelkűen megbocsát neki és magával viszi a hegyekbe.

2011. szeptember 22., csütörtök, 18 óra

ŐFELSÉGE A KIRÁLY NEVÉBEN (9 perc, magyar inzertek)

1919

A Tanácsköztársaság idején készült háborúellenes propagandafilm a családjától elszakított, frontra vezényelt és ott hősi halált halt egyszerű munkásember, Alattvaló János sorsán keresztül mutat rá az I. világháború értelmetlenségére.

AZ OBSITOS (65 perc, magyar inzertek)

1917, Astra Filmgyár

Rendezte: Balogh Béla **Forrás:** Bakonyi Károly és Kálmán Imre zenés darabjának szöveggönyve: (1910)
Operatőr: Zsitkovszky Béla
Szereplők: Mattyasovszky Ilona, Petheő Attila, Torday Ottó, Boyda Juci, Veszpréminé Ágh Ilona, Komjáthy János, Vándory Gusztáv, Papír Margit

A neves operett szerzők énekes színjátéka kilógott a tipikus operettek sorából. Komoly témájával, időnként drámai hangvételével meglepte a közönséget. A kiváló színészeknek köszönhetően azonban mégis sikeres volt az 1910-es

vígszínházi bemutató. Később, az I. világháború idején a darab háborús témája miatt még aktuálisabbá vált, s a filmesek érdeklődését is felkeltette.

A történet fiatal földbirtokos hőse, Gyuri viszonzatlanul szerelmes a molnár leányába, Juliskába, s mikor az más felesége lesz, bánatában katonának áll. Gyuri a fronton összebarátkozik Andrással, akivel úgy hasonlítanak egymásra, mintha ikertestvérek lennének. Az egymástól elválaszthatatlan bajtársak veszélyes katonai küldetésre indulnak, melynek során Gyurit golyó teríti le, s barátja karjában hal meg. A háború végén András felkeresi barátja hozzátartozóit, hogy megvigye nekik a szomorú hírt. Gyuri anyja boldog sikollyal szalad elébe, mert azt hiszi, fia tért haza. Andrásnak ezek után már nincs szíve kiábrándítani az idős asszonyt, csak Gyuri húgának, Málcsikának meséli el barátja halálát. A boldog hazatérés hírére megjelenik Málcsika kérője, hogy Gyuri beleegyezését kérje a házassághoz. Ekkor kiderül az igazság, s András teljesítve szomorú küldetését, indulni készül. A lány, aki időközben beleszeretett a fiatalemberbe, ott marasztalja. A megrendült anya is belenyugszik a megváltoztathatatlanba, s elfogadja, hogy fiának barátja feleségül véve Málcsikát, velük maradjon.